

VIŠNJA KAČIĆ ROGOŠIĆ

O kazalištu *causerskim* stilom

ANTONIJA KASSOWITZ-CVIJIĆ

Iza starog zastora

priredio Hrvoje Ivanković

Hrvatski centar ITI, Zagreb, 2024.

Hrvoje Ivanković vrijedni je istraživač arhivskoga blaga i iskusni urednik, a Hrvatski centar ITI izdavač koji se postojano brine o hrvatskom kazališnom naslijeđu pa je njihovo udruženo nastojanje očekivano rezultiralo historiografski zanimljivim izdanjem koje se pred čitateljem i naslovom i stilom i sadržajem doista otkriva poput slučajno pronađene dragocjenosti. Knjiga *Iza staroga zastora* zagrebačke

pedagoginje i spisateljice Antonije Kassowitz-Cvijić (1865. – 1936.), objavljena 2024. godine, suvremenom čitatelju prije svega otkriva nedovoljno poznatu, a začuđujuće plodnu autoricu nevjerojatnoga nagona za pisanjem, s više stotina objavljenih članaka i deset knjiga. Naime, njezinu fascinaciju kazališnom poviješću i kazališnim životom nije moguće razaznati ni iz enciklopedijskog članka koji, kad je riječ o

izvedbenim umjetnostima, upućuje tek na dramske tekstove i radove vezane uz povijest hrvatske glazbe (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/kassowitz-cvijic-antonija>). Ipak, kao što pokazuje gotovo petsto stranica svježe objavljenoga izdanja s četrdesetak tekstova koji čine samo manji dio njezine spisateljske ostavštine, Antonija Kassowitz-Cvijić može vješto zarobiti pozornost ne samo profesionalnoga nego svakog odraslog čitatelja s malo slobodnoga vremena i znatiželje.

Riječ je, naime, o tekstovima redom prethodno objavljenima u prva tri desetljeća 20. stoljeća, ali uglavnom tijekom kazališno uzbudljivih 1920-ih godina, i to u različitoj i ne nužno teatrološkoj periodici (npr. *Jutarnjem listu* ili *Narodnim novinama*), kojoj su prilagođeni svojim populističkim sadržajem, privlačnim esejističkim stilom i svakodnevnom perspektivom. Uz nekoliko iznimaka, okreću se uglavnom tadašnjoj bližoj ili daljoj kazališnoj prošlosti, na što upućuju i nazivi triju tematskih cjelina u koje su povezani u svojem reizdanju. "Iz zagrebačke kazališne prošlosti", „Portreti i biografske usputnice“ i „Mrvice iz starog teatra“ današnjem recipijentu predstavljaju živopisnu kroničarsku osobnost Antonije Kassowitz-Cvijić koja se (vrlo suvremeno) odabire posvetiti kontekstu obrađenih tema jednako kao i samoj srži stvari, izlažući informacije, ali i oživljavajući atmosferu vremena o kojem piše, svakodnevnu narav velikoga umjetničkog imena ili nespektakularni materijalni i proizvodni temelj scenskoga događaja. Njegujući usto blagonaklono stajalište vjerne obožavateljice, nevjerojatnu količinu podataka oblaže slikovitim detaljima, ne ustručavajući se poniknuti ni u opširne digresije kako bi obogatala čitateljski dojam. Članci upućuju i na razvedenu istraživačku metodologiju i autoričinu strast koja jednako neskriveno poseže za vlastitim gledateljskim odgojem i iskustvom, prenosi dijelove dugih razgovora koje je vodila s umjetnicima, donosi fragmente iskopane iz prašine arhiva ili pročitane u pismima obožavatelja te prepričava doživljaje koje saznaje iz kazališnih krugova uz navođenje izvora. Pri tome se oslanja na govorni jezik i 'stručnu' terminologiju opterećenu tuđicama te opću informiranost lokalnih konzumenata s početka 20. stoljeća za koje piše, pa su posebno vrijedan segment izdanja (koji štivo čini bistrijim, pouzdanijim i bližim) brojne, a ponegdje i opsežne fusnote priređivača Hrvoja Ivankovića, u

kojima donosi desetke prijevoda, pojašnjenja, dodatnih informacija, a ponegdje i ispravaka pogrešnih podataka ili autoričnih zamišljaja.

U teatrološko-povijesnom smislu najmanje je uobičajen prvi dio knjige jer je orijentiran većim dijelom na mahom zapostavljene i široj publici manje zanimljive organizacijske, financijske, tehničke, materijalne i druge proizvodne aspekte kazališnoga djelovanja, i to od ranih dana svjetovnoga kazališnoga života u Zagrebu pa do vremena u kojem živi autorica. Antonija Kassowitz-Cvijić posvećuje se velikim historiografskim temama, kao što su okolnosti u kojima se javljaju i nestaju prve zagrebačke pozornice ili se uspostavlja Hrvatsko narodno kazalište, ali jednako zaintrigirano opisuje opremu predstave, pozornicu i zgradu (kostime, scenografije, kazališne zavjese i scenske efekte), zanemarena, premda esencijalna kazališna zanimanja, kao što je šaptač, ili izvankazališne segmente kazališnoga života kao što su gostujuće izvedbe. Elemente izvedbe koji se i u ondašnjim kazališnim kritikama često izostavljaju, koji se ističu jedino kad ih se kritizira ili se donose u kratkim općenitim frazama, te aspekte scenskoga života koji su posve skriveni oku gledatelja autorica prezentira s velikom dozom osobnoga interesa, detaljno i opširno – upućujući implicitno na važnost svakoga kotačića u složenom kazališnom mehanizmu. Tako su opisi paljenja kazališnoga lusteru, proizvodnje kiše, grmljavine i bljeska munje, posuđivanja scenske odjeće i obuće dopunjeni i osvrtima na kazališnu publiku, od njezina sastava (navodi društveni status i prezimena uglednih posjetitelja kazališta) i priprema za ulazak na predstavu do rasporeda i ponašanja u auditoriju. Drugi se dio ove opsežne publikacije slijedom naslovne najave okreće velikim imenima zagrebačke scene, prateći detaljno živote i djelovanje njezinih utemeljitelja, domaćih i 'podomaćenih' scenskih zvijezda, redatelja, arhivara i pisaca. Od Demetra i dinastije Freudenreichovih, preko Marije Ružičke-Strozzi, Andrije Fijana i Arnošta Grunda, do Nikole Milana Simeonovića, Ive Raića i Julija Šenoe, autorica raspreda njihove životne i pozorničke priče, otkrivajući detalje o obiteljskim prilikama, društvenom statusu, svakodnevnim navikama, stvaralačkom procesu i umjetničkoj odgovornosti. Općenite značajke ranih dana hrvatskoga glumišta kao što su patriotska 'žrtva' publike koja gleda predstave na hrvatskom jeziku (iako ga

slabo poznaje), niski glumački honorari, uobičajene trudničke izvedbe, teške životne okolnosti umirovljenih prvaka glumišta, ali i pojedinačni događaji, dokumenti i podatci, poput potrage za zaboravljenim Demetrovim grobom, udvorničkih molbi Karla Freudenreicha zagrebačkom magistratu ili Fijanova kazališnog nastupa u „lakokriloj franceskoj šali“ na dan smrti sina jedinca, dodaju nove dimenzije poznatim portretima. Posljednjih dvadesetak stranica posvećeno je crticama iz kazališnoga života i uglavnom je anegdotalne naravi, pa donosi opise različitih scenskih pogrešaka, međuljudskih odnosa u kazalištu ili gledateljskih reakcija. No ucjena šaptača i hinjena omaglica kojom izvođač skriva zaboravljanje teksta, cirkuske točke u kazalištu, iznuđivanje povišice scenskim radnicima agresivnim pozorničkim efektima, improvizacija kojom se supstituira manjak rekvizita i novčana kazna za pogrešno izgovorenu repliku stoljeće poslije, iz večernje anegdote preraštaju u teatrološku zanimljivost, a potencijalno i u ključno svjedočanstvo o izvođačkoj vještini, radnoj hijerarhiji i repertoarnim odlukama u „starome teatru“ te su ništa manje vrijedna osnova za buduće zaključke o hrvatskome kazalištu. Štoviše, potvrđujući stajalište Hrvoja Ivankovića o okupljenim tekstovima Antonije Kassowitz-Cvijić kao mogućem „uzbudljivom romanu jedne umjetničke epohe“, nadam se da će se kao priređivač vratiti njezinu djelu pa nam priskrbiti i nastavak.